

Şeyhülislam Muhammed ve Sâmih'in kudûmiyeleri üzerine mukayeseli bir inceleme

Halil BATUR¹

Enes YILDIZ²

APA: Batur, H.; Yıldız, E. (2019). Şeyhülislam Muhammed ve Sâmih'in kudûmiyeleri üzerine mukayeseli bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 259-288. DOI: 10.29000/rumelide.541019

Öz

Divan edebiyatının altı yüz yıllık gelişiminde farklı nazım şekilleri ve türlerine rastlamak mümkündür. Klasik Türk edebiyatının şekli kuralcı yapısı içerisinde siyasî ve kültürel ortamın etkisi, sanatçıların yenilik arayışı ve estetik kaygıları gibi nedenlerle yeni türler ortaya çıkmıştır. Klasik edebiyatımızda “sefer, teşrif ve tebrik” temelli türlerden biri de kudûmiyelerdir. Kudûmiye; büyük ve önemli zâtların bir seferden avdeti veya bir şehre teşrifi vesilesiyle takdim olunan armağana denir. Edebî bir terim olarak kudûmiye; büyük ve önemli bir zâtnın seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılan, avdetin veya teşrifin tebrik edilip şairin ve halkın üzerindeki duyguların yansıtıldığı, dönen veya teşrif eden kişinin methedildiği manzumelere denir. Bu çalışma 17. yüzyıl sanatçılarından Şeyhülislam Hocaşâde Mehmed Efendi ve 19. yüzyıl sanatçılarından Mehmed Sâmih'in kaside nazım şekliyle yazdıkları kudûmiyelerin mukayeseli olarak incelenmesinden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle klasik Türk edebiyatında kudûmiyeler ve kudûmiyelerin diğer türlerle ilişkisi hakkında bilgi verilmiş, ardından farklı yüzyıllarda yazılmış ve farklı kişilere sunulmuş iki kudûmiye, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Yazının sonunda iki kasidenin transkripsiyonlu metni de verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, kudûmiye, Şeyhülislam Muhammed, Sâmih.

A comparative investigation on Sheikh al-Islam Muhammed and Samih's kudumiyes

Abstract

It is possible to find different forms and types of divan literature in its six hundred years of development. Within the prescriptive structure of classical Turkish literature, new species emerged with the effect of political and cultural environment, artists' quest for novelty and aesthetic concerns. In our classical literature, one of the species based on ud “expedition, honour and greeting” is kudumiye. Kudum to; the great and important person is called a gift or a gift that is presented to a city. As a literary term, kudumiye is called poems, in which a great and important person is returned from the expedition or written on the occasion of his dissemination to a city, where he is congratulated, the emotions on the poet and the public, and the person returning or praising is praised. This study consists of comparative study of the 17th century Shaykh al-Islam Mehmed Efendi and the 19th century Mehmed Sâmih in the form of kasida. In this study, firstly some information

1 Dr. Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, (Diyarbakır, Türkiye), halilbaturr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7742-6339 [Makale kayıt tarihi: 21.02.2019-kabul tarihi: 13.03.2019; DOI: 10.29000/rumelide.541019]

2 Dr. Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, (Adana, Türkiye), enesedebediyat@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3614-579X

about kudumiye and the relation between other species in classical Turkish literature. Will be given and the two kudûmiye written in different centuries and presented to different people will be examined in terms of form and content. At the end of the article, the transcribed text of both kasidas will be given.

Key words: Classical Turkish literature, kudumiye, Shaykh al-Islam Muhammed, Samih.

Giriş

Türk edebiyatının tarihî gelişiminde divan edebiyatı, klasik Türk edebiyatı, eski Türk edebiyatı gibi farklı adlarla anılan; nazım şekilleri, nazım türleri ve tarzları, sanatçıları ve edebî-kültürel arka planıyla yaklaşık altı yüzyıl süren edebî bir gelenek oluşmuştur. Divan edebiyatının altı yüzyıllık gelişiminde farklı nazım şekilleri ve türlerine rastlamak mümkündür. Klasik Türk edebiyatının şekli kuralcı yapısı içerisinde siyasî ve kültürel ortamın etkisi, sanatçıların yenilik arayışı ve estetik kaygılarla yeni türler ortaya çıkmıştır. İşte klasik edebiyatımızda “sefer” ve “tebrik” temelli türlerle birlikte gördüğümüz, farklı nazım şekilleriyle yazılan bir tür kudûmiyelerdir. Kudûm; “gelme, uzak bir mahalden veya uzun bir yoldan gelip yetişme, vüsûl, muvâsalât, uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme, ayak basma” demektir (Sami, 2009: 1059; Devellioğlu, 2004: 525). Kudûmiye ise büyük ve önemli bir zâtın seferden avdeti vesilesiyle takdim olunan armağana denir. Edebî bir terim olarak ise kudûmiye; büyük ve önemli bir zâtın seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılan, avdetin veya teşrifin tebrik edilip şairin ve halkın duygularının yansıtıldığı, dönen veya teşrif eden kişinin methedildiği manzumelere denir. “Bugünkü bilgilerimize göre kudûmiye Türk edebiyatındaki varlığını ilk olarak 14. yüzyılda göstermiştir. Ahmedî tarafından yazılan bir kudûmiye örneğiyle beraber türün ortaya çıktığını söyleyebiliriz. 15. ve 16. yüzyıllarda çeşitli şairler tarafından bu türde örnekler verilmiştir. Kudûmiye asıl ilerlemesini 18. ve 19. yüzyıllarda kaydetmiştir. 18. ve 19. yüzyılların genel özelliklerine baktığımızda bir edebî tür zenginliği görülür. Bu zenginliğin sebebi olarak, zikredilen yüzyıllarda şairlerin yenilik arayışına girmelerini söyleyebiliriz.” (Ertuğrul, 2018:1-2). Kudûmiyeler çoğunlukla kaside ve kıt’a nazım şekliyle, başlıklı veya başlıksız yazılabilir. Kudûmiyelerin başlıklarında “*kaside, medh, sitâyiş, senâ, târîh, avdet, fetih, teşrif, kudûmiye, tehniye, âmedî, tevcih, tebrik, tenezzül, geldükde...*” gibi kelimelerle karşılaşabiliriz. Başlıklar, şairin tercihinine göre nazım şekline, muhtevaya veya kudûmiyeye göndermeler yapabilir.

Tebrik, müjde ve teşrif şiirleri olan kudûmiyeler bir seferin sonucunda veya bir şehre teşrif vesilesiyle yazılır. Kudûmiyelerde zafer ve teşriften dolayı halkın ve şairin mutluluk ve coşkusu şiirin kurmaca dünyasında, şairin sanat gücüne bağlı olarak teşbih, mecaz ve hüsn-i talil gibi sanatlarla terennüm edilir. Kudûmiyeler başta “cenknâme, gazâvâtnâme, sefernâme, fetihnâme, zafernâme” gibi “sefer” temelli türler olmak üzere bazı türlerle ilişkilidir. Kudûmiyeler “sefer” temelli türlerde beyit/beyitler düzeyinde bir bölüm olabileceği gibi çalışmamıza konu olan kudûmiyelerden Sâmih’in kasidesinde olduğu gibi sadece seferden dönüşü konu alan müstakil manzumeler olarak da karşımıza çıkabilir. Kudûmiyelere benzeyen türlerden biri de tebriknâmelerdir. “Edebî bir terim olarak tebriknâme; akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere doğum, sünnet, evlilik, terfi, dinî törenler (bayram, hacdan dönüş, lihye), cülûs, sıhhat bulma, zafer, kudûm (uzak bir yerden teşrif), yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl vb. vesilelerle sunulan manzum veya mensur eserdir.” (Tuğluk, 2010: 42). Kudûmiyelerde de memduhun seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi kutlanıp tebrik edilir. Kudûmiyelerde tebrik ile birlikte zafer ve teşrif için “hamd” edilir ve gelen kişi klasik Türk edebiyatı methiye geleneğine göre övülür. Methiyeler memduhun makamı, şairin sanatkarlığı ve halkın memduhta görmek istediği evsafa göre çeşitlilik gösterir. Klasik Türk edebiyatı methiye geleneğine uygun olarak kıyas, özdeşlik ve üstün görme, kudûmiyelerde de görülür ve bu ilişkiler esnasında

birtakım isimler sayılır. Bu isimler; Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Süleyman, Hz. Davut, Hz. Hızır, Hz. Ali ve Hz. Ömer vb. gibi dinî şahıslar olabildiği gibi; Ferîdûn, Cem, Eflatun, Nûşîrevan, İskender vb. gibi tarihî-mitolojik kişiler de olabilir. Şairler memduhu; dinî, tarihî ve mitolojik şahıslarla karşılaştırma, benzetme ve üstün görme yoluna gittiği zaman bu şahısları alâmet-i fârikaları olan vasıfları ile ele alır. Genel olarak bakıldığında kudûmiyelerin “methiye bölümlerinde adalet, lütuf, kerem, cömertlik, kahramanlık, re'yy ve tedbir gibi iyi bir yöneticide ve iyi bir insanda bulunması gereken ideal niteliklere yer verildiği görülmektedir.” (Aydemir, 2004, s, 411). Aşağıda Bâkî'nin Sultan Süleyman ve Sultan Mehmed'in seferden dönüşü üzerine yazdığı kudûmiyelerden birer parça verilmiştir:

Der-tehniye-i kudûm-i Sultân Süleymân Hân ez sefer-i huçeste-eser

İtdi şehri şeref-i makdem-i Sultân-ı cihân
Reşk-i bâg-ı İrem ü gayret-i gülzâr-ı cinân

Şâdmân oldu bugün devr-i kühen-sâl yine
Vuslat-ı Yûsuf ile nitelikî pîr-i Ken'ân

Rûşen oldu açılup dîde-i Ya'kûb-ı emel
Demidür menzil-i 'işret ola Beytül'-ahzân

Ol zamân irdi ki biñ şevk ile tâvûs-ı neşât
İde sahn-ı harem-i bâg-ı cihânda cevân

Husrev-i Cem-'azamet dâver-i Hâkân-satvet
Belki en kem kulu Cem 'abd-i hakîri Hâkân

Dâver-i devr-i zamân Şâh Süleymân ol kim
Yüz sürer pây-i semendine mülûk-i devrân

Şâh-ı Cemşîd-haşem Husrev-i hurşîd-'alem
Ser ü ser-dâr-ı ser-efrâz-ı selâtîn-i zamân (Küçük, 2017: 5)

Der-tehniye-i cülûs-ı Sultân Mehmed Hân

Minnet Cenâb-ı Hakka dem-â-dem hezâr-bâr
Fasl-ı şitâda bâg-ı cihân buldı nev-bahâr

Gün gibi tâc-ı devlet-i şâhî tulû' idüp
Kevn ü mekâna virdi ziyâ âfitâbvâr

Hûrşîd gibi pertev-i cûd u sehâ ile
Rûy-ı zemîne saçdı zer-i kâmilül'-ayâr

Kıldı zemîni berf gibi nakdi sîme gark

În'âm-ı 'âm-ı şâh-ı cevân-merd-i bahtyâr (Küçük, 2017: 20)

Kudûmiyelerle ilişkili türlerin başında şehir şiirleri gelir. Memduh “av, gezinti, vazife veya sefer” gibi nedenlerle bir şehre gittiklerinde şairler bu teşrifi kutlamak, hediye sunmak, gelen kişiyi övmek ve memduhtan yardım istemek için kudûmiyeler sunmuşlardır. Bu şiirlerde teşriften duyulan mutluluk yanında, gelen kişiye şehri tanıtmak amacıyla şehirle ilgili bilgiler de verirler. Şairler teşrifiyelerinde aynı zamanda şehri methederler, şehri ve insanlarını çeşitli vesilelerle manzumelerinde konu edinirler ve böylece en güzel “hoş geldin/hoş âmedî” hediyelerini sunmaya çalışırlar. Aşağıda Nefî'nin, Sultan Murat'ın Edirne'ye teşrifi üzerine yazdığı gazel şeklindeki kudûmiyesi verilmiştir:

Nice dilşâd olmasınlar şeyh u şâb-ı Edrine

Şehri teşrîf etdi Şâh-ı kâm-yâb-ı Edrine

Sâyesinde şenliğe yüz tutdu sertâser yine

Oldu yeksân cây-ı ma'mûr u harâb-ı Edrine

Ol kadar etdi sirâyet feyz-i hulk u meşrebi

Kevser ü müşk oldu hep âb u türâb-ı Edrine

Nûkhet-i hulkuyla hoş-bûy oldu hâki ol kadar

Rûmu Çîn etdi şemîm-i müşk-nâb-ı Edrine

Meşreb-i şûhunda bir sır var ki te'sîr eylese

Zâ'î olmaz haşre dek keyf-i şarâb-ı Edrine

Yaraşır Nefî bu şî'r-i âbdârî 'âleme

Ber-güzâr eyleser mânend-i gülâb-ı Edrine

Açdı hurrem etdi zîra gül gibi endişesin

İltifât-ı pâdişâh-ı Cem-cenâb-ı Edrine

Makdemiyle Edrine tahtın müşerref edeli

Oldu her iklîme gâlib âb u tâb-ı Edrine

Hazret-i Sultân Murâd-ı kâmrân kim hak vere

Eyleye devletle zevk-i bî-hisâb-ı Edrine (Akkuş, 1993:337-338)

Kudûmiyelere ilişkili türlerden biri de bahariyelerdir. Bazı kudûmiyelerde memduhun teşrifi ve zeferle dönüşü, şairler tarafından bahar ve baharla ilgili unsurlar üzerinden anlatılır. Büyük bir zâtın seferden zaferle dönmesi ve şehre teşrifi, cihanın taze can bulmasıyla eş değerdir. Onların ayak basmalarıyla kara kış günleri gider, bahar mevsimi hâkim olur. Özellikle hüsn-i talil sanatıyla baharın gelişi, cihanın

yemyeşil oluşu, güneşin parlaklığı, çiçeklerin açması hepsi memduh ile ilişkilendirilir. Aşağıda dönemin padişahının Edirne'ye teşrihi üzerine Aklî³ ve Behcetî'nin kudûmiyelerinden birer parça verilmiştir:

Kaşide-i 'Aklî

Mağdemüñden şahñ-ı gülşende şabâ çün urdı dem
Gülşen oldu bülbüli dâstân-serâ kıldı neğam
Bu şefâdan şahñ-ı gülzâra irişdi dem kadem
Hayderîler gibi çekdi ser ü 'abbâsî 'alem
Hayr mağdem merhabâ hoş geldüñ ey şâh-ı kerem
Ey gül-i gülzâr-ı devlet gülbün-i bâğ-ı İrem

Zeyn olup rengîn şüküfeyle donandı sebze-zâr
Rûz-i nevrûz oldu şâdi ile tıldı her diyâr
Açdı zanbağ hoşkasın gülşende oldu müşk-bâr
İtdi sünbül bu şefâdan tırrasını târumâr
Her dimâğî eyledi bu nûkhet-i zülf-i nigâr
Karşı vardı kolların açup didi serv ü çenâr
Hayr mağdem merhabâ hoş geldüñ ey şâh-ı kerem
Ey gülistân-ı lefâfet vâli-i vâlâ-himem

Na' l-i esbüñ çün meh-i nevdin yine virdi nişân
'İd-i nevrûz oldu diyü gülşen oldu şâdumân
Giydi gülgün câmeler tonandı mîr-i 'âşıkân
Lâleler rengîn tabakla oldılar gevher-feşân
Bağladı gül desteler şunmağa şâh-ı ergevân
Cüylar her sū aqup ayağuna dirler revân
Hayr mağdem merhabâ hoş geldüñ ey şâh-ı kerem
Ey şeh-i dâna vü 'âdil şâhib-i seyf ü kalem

Kaside Der-vasf-ı Bâz-Âmeden Sultân-ı Sikender-serîr Be-Mahrûsa-i Şehr-i Edirne-i Dil-pezir

Sepide-dem ki cihân reşk-i nev-bahâr oldu
Açıldı gonca-i âmâl hande-kâr oldu

³ Aklî'nin kudûmiyesi, çalışmamıza konu olan Şeyhülislam Muhammed'in kudûmiyesiyle aynı mecmuada yer almaktadır: Fransa Milli Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümü 1035 numarada kayıtlı şiir mecmuası, varak no: 74b-75b.

Bu demde gülşen-i âmâle reng-i subh-ı şitâ
Ziyâ-yı humret-i mihr ile lâle-zâr oldı

Şükûfe oldı çemen-zâr-ı ‘âlem-i şâdi
Nümûne-i sanem-i şûh-ı gül’izâr oldı

Zihî dem-i ferah-efzâ ki feyz-i makdemden
Zemîn-i tâze-zamân bâg-ı pür-hezâr oldı

Bu dem ki makdem-i nevrûz-ı mihr-i devletdür
Riyâz-i gülşen-i ‘âlem behişt-zâr oldı

Bu dem ki burc-ı Hameldür Edirne bir mihre
Gelince ana cihân gûyiyâ bahâr oldı (Ölmez, 1996: 288)

Bazı kudûmiyelerde seferden dönüş veya teşrifin tarihi verilebilir veya sadece dönüş ve teşrif için tarih manzumeleri yazılabilir. Bu açıdan tarih düşülen kudûmiyeleri tarih manzumeleri başlığı ile de okuyabiliriz. Çalışmamıza konu olan Sâmih’in kudûmiyesinde Mustafa Paşa’nın Sırp meselesini halledip dönüşüne son beyitte tarih düşülmüştür. Buna göre Mustafa Paşa 1279 tarihinde seferden dönmüştür:

Çıkdı bir târih hâmem söyledi müjde diyüp
Muştafa Pâşâ-yı ‘âlî-nâm ‘avdet eyledi (Sene H. 1279/M. 1863)

1. Kudûmiye yazan şairler: Şeyhülislam Muhammed Efendi ve Sâmih⁴

1.1. Şeyhülislam Muhammed⁵ Efendi

Üzerinde çalıştığımız “Muhammed” mahlaslı kudûmiyenin kime ait olduğuna dair elimizde sadece başlık ve mahlas vardır. Kasidenin başlığında “Şeyhülislam Muhammed” ibaresi ve 79. beyitte “Muhammed” mahlası bulunmaktadır. Sultan I. Ahmed’in 1603-1617 padişahlık yılları ve 1021 (1612-1613) yılında Edirne’ye teşrifi düşünüldüğünde bu kişinin Şeyhülislam Hocaâde Mehmet Efendi olduğu anlaşılır. Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi’nin oğlu olan Mehmet Efendi 1568 yılında Bursa’da doğar. 1568 yılında İsmihan Sultan Medresesinde hocalığa başlar ve Sahn-ı Semân, Yavuz Sultan Selim ve Süleymaniye Medreselerinde görev alır. Mekke ve İstanbul kadılığı, Anadolu kazaskerliği yapar. 1601 yılında şeyhülislam olur ama 1603 yılında görevden azledilir. 1608 yılında yeniden şeyhülislam olan Hocaâde Mehmet Efendi, 1615 yılında vebadan ölür. Toplam şeyhülislamlık süresi 8,5 yıldır (İpşirli, 2003: 452-453).

⁴ Makale çalışmamız devam ederken Sâmih’in kudûmiyesi üzerine “Mehmet Sâmih’in Üsküp Valisi Müşir Mustafa Paşa Medhiyesi Bağlamında Bir Tarihi Dönem İncelemesi” başlıklı bir çalışmanın yayımlandığını gördük (Çalışkan & Ünal, 2018: 64-75). Makalenin başlığından da anlaşılacağı üzere çalışmada Sâmih’in kudûmiyesi üzerinden bir dönem incelemesi yapılmıştır. Biz Sâmih’in kasidesi üzerinden bir dönem incelemesi yapılamayacağı düşüncesindeyiz. Çünkü kaside tam bir kudûmiyedir ve seferden sonrasını konu alır. Kaside okunduğunda kudûmiyenin yazılmasına sebep olan dönemin Sırp meselesine sadece ismen atıflar vardır, Sırp meselesiyle ilgili ayrıntıya girilmez. Asıl konu Sırp meselesini halledip dönen Mustafa Paşa’nın makdeminin tebriki, dönemin padişahının ve paşanın methiyesidir. Bu nedenle biz kasidenin “kudûmiye” başlığı altında incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

⁵ Kaynaklarda şairin ismi “Şeyhülislam Hocaâde Mehmet Efendi” şeklinde geçmektedir. Kudûmiyenin başlığında ve mahlas beytinde ise “Muhammed” şeklindedir. Biz de çalışmamızda “Muhammed”i tercih ettik.

1.2. Nasûhî-zâde Mehmed Sâmih

19. yüzyıl divan şairlerinden ve Halvetiye'nin Nasuhiye kolunun kurucusu Nasûhî-zâdenin torunlarından Mehmet Sâmih hakkında Tuhfe-i Nâilî'de şu bilgiler yer alır: "Mehmed Sâmih Efendi bin Çavuşzâde Abdulazîz Efendi bin Rumeli Vakâyi-i Şeriye Kâtibi İbrahim Efendi, Üsküdarî Şeyh Nasûhî Efendi ahfadından olmakla Nasûhzâde denmekle meşhûrdur. Vefâtı H.1212, M.1894. Cidde'de medfundur.

Ol zamândan kim ne in ü ân ne dünyâ var idi
Mihr-i zâtımdan sipihr-i feyz-i pür-envâr idi

Mümkinât olmazdan evvel sahâ-pirâ-yı vücûd
Dil rikâbdâr-i semend-i Ahmed-i Muhtâr idi

Dâg-ı âteş-tâb-ı dilden renk alır gülzâr-ı dehr
Dûd-ı âh-ı sîneden sûzân olur ezhâr-ı dehr

Derd-i firâk-ı yâr ile nâlânsın ey gönül
Her dem esîr-i pister-i hicrânsın ey gönül

Hemrâz u hemdem olmuş idin bir zamân bana
Bâis nedir ki şimdi girizânsın ey gönül

Sînem misâl-i şâne benim çâk çâk ise
Mânend-i turra sen de perîşânsın ey gönül" (Odabaşı, 2009: 320-321)

Sicill-i Osmanî'de Sâmih hakkında şu bilgiler verilir: "Vekayi kâtibi meşhur Aziz Efendi'nin oğludur. Müderris ve molla olmuş, Medine Mevlevîyetini kazanmış, dönüşünde Cidde'de iken 1312 başlarında (1894 yılı ortaları) vefat eylemiştir. Müteşerri' ve ta'lik yazıda zamanın İmâd'ı gibiydi. Şiir ve inşaya mail, iyi huylu bir zât idi." (Mehmed Süreyya, 1996:1480).

Son Asır Türk Şairleri'nde şairin ataları hakkında bilgi verdikten sonra şunlar söylenir: "Tahsîl-i ilm ettikten sonra 1846'da (H. 1262) tarîk-i tedrise idhâl ve babasının maiyetinde kitâbetle istihdâm olundu. Muahharan Kudüs ve İzmir niyâbetlerinde, İzmir Hukuk riyâsetinde, Girid niyâbetinde, Medîne-i Münevvere Mevlevîyetinde bulundu. İkmâl-i müddetle Medîne'den avdetinde 1894'de (1312 H.) Cidde'de vefât etti. Hatt-ı talikde mâhir, nâzım ve nesre kâdir, hüsn-i ahlâk sâhibi olduğu menkuludur. Fatîm Tezkiresi'nde bir gazeli mûndericidir. Elimizde on gazeli mevcuttur. Diğer âsar-ı nazmiyesi kim bilir nerede kaldı." İnal bu bilgilerden sonra aşağıdaki "idi" ve "dehr" redifli gazelleri verir:

Ol zamândan kim ne in ü ân ne dünyâ var idi
Mihr-i zâtımdan sipihr-i feyz pür-envâr idi

Olmadan rûh-ı Kelîm ârâyiş-i divân-ı Hak
Tûr-ı ma'nâda gönül Sâmih tecellî zâr idi (İnal, 1988: 1671)

Dâg-ı âteş-tâb-ı dilden renk alır gülzâr-ı dehr

Dûd-ı âh-ı sîneden sûzân olur ezhâr-ı dehr

Sâmihâ bu nev-zemîn-i nazma lâıykdır eger

Bir nazîre söylese Hakkî-yi hoş-güftâr-ı dehr (İnal, 1988: 1672)

Fatîn Tezkiresi'nde ise şairin "ey gönül" redifli gazelinin tamamı ve ardından mesleği ve cediti hakkında bilgiler verilir:

Derd-i firâk-ı yâr ile nâlânsın ey gönül

Her dem esîr-i pister-i hicrânsın ey gönül

Hem-râz u hem-dem olmuş idin bir zamân bana

Bâis nedir ki şimdi girizânsın ey gönül

Sînem misâl-i şâne benim çâk çâk ise

Mânend-i turra sen de perîşânsın ey gönül

Merhem-pezâr-i âfiyet olmaz ümidi kes

Mecrûh-ı zahm-ı nâvek-i müjgânsın ey gönül

Tûti-misâl itmedesin güft ü gû her an

Mir'ât-ı hüsn-ı yâre mi hayrânsın ey gönül

Herbir sözünde nûkte-i esrâr muhtefi

Müşkil-şinâs-ı âlem-i irfânsın ey gönül

Gelmez hayâl-i Sâmihâ âlemde infikâk

Mensûb-ı bâb-ı hazret-i cânânsın ey gönül

"Nâzım-ı mûmâ-ileyh Sâmih Efendi Üsküdar'da defn-i hâk-ı itr-nâk olan Şeyh Nasûhî Efendi merhûmun ahfadından vekâyi-i şer'iyeye kâtibi esbak müteveffâ İbrâhim Efendi'nin hafîdi ve hâlâ Rûmeli sadâreti vekâyi-i şer'iyesi kâtibi Çavuşzâde Abdulazîz Efendi'nin ferzend-i râşidi olup evkât u ezmânını tahsîl-i maârife hasr u sarf ile bin iki yüz altmış senesi hilâlinde tarîk-i tederîse dâhil olmuş ve ile'l-ân pederi mûmâ-ileyhin maiyetinde umûr-ı kitâbetde müstahdem bulunmuştur." (Çiftçi, 1996: 209-210).

Sâmih'in kudûmiyesinin sonunda yer alan nesir parçasında da Sâmih ile ilgili şu bilgiler bulunmaktadır:

"Nazmühâ ve raqamuhâ el-fakîrû'l-ħaķîr ilâ kerem-i rabbû'l-ħadîr Naşûhî-zâde ħafîdi merhûm vekâyi' kâtibi İbrâhîm İffet Efendi ħafîdi Es-seyyid Muħammed Sâmih İbn-i Çâvûş-zâde Muħammed 'Azîz el-müderriis-i be-dârü's-salṭanatü's-seniyye el-müvellâ-ħilâfet-i be-medîne-i Prizren ğaferahüm"

2. Şeyhülislam Muhammed Efendi ve Sâmih'in kudûmiyeleri

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kasidesinin bulunduğu şiir mecmuası Fransa Milli Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümü 1035 numarada kayıtlıdır. 31,5x21,5 cm. boyutlarındaki mecmua 82 varaktan oluşmaktadır. Mecmua, 2b-3a arası boş olan iki sayfa hariç toplam 162 sayfadır. Mecmuanın 1a sayfasında mecmuayı tertip edenle ilgili "Kerîm olan Allah'ın fakir kulu Muhammed Paşazâde Hacı İbrahim'e ihsanlarından, sene 1322" manasında Arapça bir ibare bulunmaktadır. Tamamına yakını Sultan I. Ahmet methiyesi olan mecmuada farklı nazım şekilleriyle ve türleriyle yazılmış şiirler bulunmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kudûmiyesi mecmuada 23b-29b varaklarındadır.

Sâmih'in kudûmiyesi ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K 1488 numaralı şiir mecmuasında bulunmaktadır. 4 varaktan oluşan mecmuada sadece Sâmih'in kasidesi yer alır. Ta'lik ile yazılan kasidenin sonunda şair hakkında bilgiler veren bir nesir parçası da vardır.

2.1. Şekil özellikleri

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kaside nazım şekli ile yazdığı kudûmiyesi, 83 beyittir ve remel bahrinin "*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" kalıbıyla yazılmıştır. Kâfiye-i mürdefe, revî harfinden önce uzun ünlülerden (elif, vav, ye) birinin bulunduğu kafiye türüdür. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin redifsiz kasidesi "-ân" mürdef kafiye ile yazılmıştır. Kudûmiyenin başlığı ise "**Kaşide-i Şeyhü'l-İslâm Muhammed Efendi Berây-ı Sultân Ahmed Hân**" şeklinde olup nazım şekline, şairine ve kim için yazıldığına gönderme yapılmıştır. Kaside, klasik Türk edebiyatında gördüğümüz geleneksel kaside bölümlerini ihtiva etmez. Kasidenin 1-32. beyitleri Sultan Ahmet'in Edirne'yi teşrifi ve orada yaşananları, 33-73. beyitleri sultanın İstanbul'a gelmesi ve 74-83. beyitleri ise dua bölümüdür.

Sâmih'in Mustafa Paşa'ya sunduğu kudûmiye ise 57 beyitten oluşan bir kasidedir. Şair, Şeyhülislam Muhammed Efendi gibi kasidesinde klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinde en çok kullanılan kalıplardan remel bahrinin "*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" kalıbını tercih etmiştir. İki şairde de vasl, imâle-i maksure ve imâle-i memdûde tasarrufları bulunsa da aruz kullanımını başarılıdır. Kaside "+ât eyledi" kafiye ve redifi üzerine kuruludur. Kasidenin 25 beytinde kâfiye-i mü'essese, 22 beytinde de kâfiye-i mücerrede tercih edilmiştir. Kâfiye-i mü'essese revî harfi ile elif arasında harekeli bir ünsüzün yani dahilin bulunduğu kafiyedir. Kâfiye-i mücerrede ise revî harfinin tekrarından oluşan kafiyedir. Kasidenin redifi ise "*eyledi*" kelimesidir:

° Âlem olmuşken esîr-i pister-i derd ü helâk

Mağdemi el-haqq devâ-bahş-ı **ifakât eyledi**

Âşafâ bende-nüvâzâ serverâ dâd-âverâ

Zâtuñi mevlâ medâr-ı kâr-ı **devlet eyledi**

Sâmih'in kasidesinin de başlığı vardır. Sâmih kasidesine Farsça terkip ve Arapça ibarelerden oluşan şöyle bir başlık koymuştur: "**Kaşide vü Târîh-i 'Avdet-i Sa'd-Menkabet-i Kumandân ü Vâlî-i Eyâlet-i Üsküb Hazret-i Muştâfâ Paşa 'Mâyürîdü Mâ Yeşâ' Ez-Mes'ele-i Şîrp Der-Medîne-i Prizren**". Görüldüğü gibi başlıkta hem nazım şekline hem muhtevaya hem de "avdet" kelimesiyle kudûmiye türüne gönderme yapılmış ve avdeti için tarih düşüleceği belirtilmiştir. Methiye kasidelerinin başlığında "sitâyîş, senâ, medh, midhat..." gibi kelimeleri görebildiğimiz gibi Sâmih'in başlığında olduğu "menkabet" de kullanılır.

Sâmih başlıkta memduh hakkında bilgiler vermiş ve kasidenin hangi olay üzerine yazıldığını da ifade etmiştir.

Klasik Türk şiirinde tam bir kaside; “nesib/teşbib, girizgâh, methiye, fahriye, tegazzül ve dua” olmak üzere altı bölümden oluşur. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kudûmiyesinde bu bölümler yokken Sâmih'in kasidesinde bazı bölümler vardır. Kasidenin bölümleri şöyledir: 1.-40. beyitler methiye, 41.-48. beyitler fahriye, 49.-53. beyitler tegazzül ve 54.-57. beyitler dua bölümüdür. Sâmih, mahlasını gazelinin beşinci beytinde kullanır. Kasidenin methiye bölümü de kendi içinde iki bölümden oluşur. 1.-9. beyitler Sultan Abdülaziz övgüsü, 10.-40. beyitler ise Mustafa Paşa methiyesidir. Methiyeden sonra sekiz beyitte şair kısaca içinde bulunduğu hali tasvir eder ve fahriyesini sıralar. Fahriye beyitlerinden sonra beş beyitlik bir gazel ve kasidenin sonunda dört beyitlik dua bölümü yer alır. Kasidenin sonunda şair hakkında bilgi veren nesir parçası da bulunmaktadır. İki kudûmiyeyi şekil özellikleri açısından mukayese edersek aşağıdaki tablo karşımıza çıkar:

Şekli Özellikleri	Muhammed Efendi	Sâmih
Nazım Şekli	Kaside	Kaside
Beyit Sayısı	83	57
Başlık	Kaşîde-i Şeyhü'l-İslâm Muhammed Efendi Berây-ı Sulţân Ahmed Hân	Kaşîde vü Târîh-i 'Avdet-i Sa'd-Menkabet-i Kumandân ü Vâlî-i Eyâlet-i Üsküb Hazret-i Muştafâ Pâşâ “Mâyürîdü Mâ Yeşâ” Ez-Mes'ele-i Şırb Der-Medîne-i Prizren
Aruz Ölçüsü	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Redif	-	eyledi
Kafiye	Mürdef	Mü'esses ve Mücerred
Bölüm	-	Methiye, fahriye, tegazzül ve dua bölümleri vardır.

Tablo 1

2.2. Muhteva özellikleri

Hocazâde Mehmet Efendi'nin kudûmiyesinin ilk bölümü padişahın (I. Ahmed) Edirne'ye teşrifi üzerinedir. Şair ilk beyitte “Hayr-makdem merhaba” diyerek zamanın padişahının şehre gelişini müjdelere ve şehre teşrifine duyduğu memnuniyeti ifade eder. Padişahın güneş gibi yüzü, cihanı nurlandırmıştır. Âlem padişahıtan ayrılık zulmetinde perişan halde iken kudûm ile vuslatın hayat pınarı görünmüştür. İnsanlar hicrandan söğüt ağacı gibi titrerken padişah şehre teşrif etmiş, böylece lütuf bulutunun döktüğü yağmurla, kalp bağının her köşesi gülistan olmuştur. Bu “makdem” ile gözlerdeki gubâr silinmiş ve gözler parlamıştır. Zamanın ileri gelenleri padişahın ayaklarına yüzlerini izzetle sürmüşlerdir. Padişah âlemin ruhu olduğu için bu makdemle Edirne'nin canı yerine gelmiştir. Sultan Ahmed Han makdemiyle “taht-i kadîme” taze şeref vermiş, köhne hanedan âbâd olmuştur.

Şair 10. beyitle birlikte padişahın Edirne'de neler yaptığını anlatmaya başlar. Padişah şehre girmesiyle hemen camiye gider, “dâr-ı saâdet” içinde bir mescid yaptırılması emrini verir. Daha sonra Tunca

nehinde kayık gezintisi yapar. Edirne'nin Osmanlı tarihinde önemli bir yeri de padişahların av merkezi olmasıdır. Sultan Ahmed de seyir ve av için Edirne'nin her yerini gezer. Böylece sultanın himmet atı, devletle ayağını Edirne'ye basmış, atın "na'l-i nakşı" Edirne'yi/yeryüzünü gökyüzü eylemiştir. Seyir ve avdan sonra padişah Gelibolu'ya, Kilit Bahir'e geçer ve iki gün sonra Gelibolu'ya tekrar gelir. Padişah daha sonra Yazıcıoğlu'nu ikram ile ziyaret eder ve doğum günü münasebetiyle mevlit okutturur. Bereket ve uğur için Süleyman Gazi'ye varıp nusret ve fetih kılıcını kuşanan sultan oradan İstanbul'a gelir. Şairin ifadesiyle Sultan Ahmed Edirne'de 5 ay kalmıştır.

Kasidenin 33. beyitle başlayan ikinci bölümü sultanın İstanbul'a teşrifini konu alır. Şair, evvela padişahın İstanbul'a gelişine hamdeder. Padişahın yüzünün nuruyla dua edenlerin gözleri parlamış, din âleminin dâîlerinin hepsi eteğine yüz sürmek için gelmişlerdir. Şeref ayının menzili, evvela Küçükçekmece daha sonra da Davut Paşa olmuştur. Muhammed Efendi kasidenin 42. beytiyle padişahın teşrifıyla olanları, şenlikleri tasvir etmeye başlar. Makdemi kutlamak için her yerde mumlardan çadırlar kurulmuştur. Mumlarla süslenen orduyla âdeta yeryüzünde "rusûm-ı ahterân" aşikâr olur. Laleler çemenlikte meşaleler yakmış ve o gecede etrafa ateşler saçmıştır. Teşrif gecesi her yer bayraklarla süslenmiş, şevkten sesler gökyüzüne çıkmış, top ve tüfek sesleri asumanı güm güm etmiştir. O gece firakın zulmet kalesini fethetmek için bütün insanlar ve cinler çalışmıştır. Bütün bunların olması şeref burcunun ayna "Hoş geldin!" demek içindir. İnsanlar saf saf dizilmiştir ve bu manzara mahşeri andırmaktadır. Devlet göğünde aydınlık güneş doğunca cihan nurlanmış, zahmet ve mihnet zulmeti kaybolmuş, bütün devlet erkânı huzuruna gitmiştir. Bahar üzerinden yapılan bazı tasvir beyitleri aşağıda verilmiştir:

Bağladı şaflar dırahtân-ı çemen şaf saf turup

Sâye şalar diyü bâğa ol kad-i serv-i revân

Mağdem-i sultân-ı devrâna nisâr olsun diyü

Dökdi varın râh-ı gülzâra nihâl-i ergüvân

Çağınup tûğ-i zümür-rüd-fâmı süsenlerine

Aldılar debbûslar dūşa mişâl-i çâvuşân

Altun üskûf başda destinde zümür-rüdden ʿ aşâ

Oldı zerrîn saña derbân ey şeh-i sâmi-mekân

Tûğ-ı şâhı kad çeküp açıldı şağn-ı bâğda

Şanki çözdü perçem-i tûğun şabâ olup vezân

Mâ-şâşal bu vech ile zînet bulup şağn-ı zemîn

Mağdemün şevçiyile tonandı şehâ chl-i zamân

Sultan Ahmet, devlet büyüklerini rikâbıyla müşerref ederken yolda Muhammed Efendi'ye de lütufta bulunur. Bu arada bir kâfir aniden Müslüman olacağını söyler ve Muhammed Efendi padişahın huzurunda ona İslam dinini telkin eder. Şair bundan sonra padişaha duaya başlar. Şairin duaları;

devletin ve padişahın ömrünün uzun olması, devrinde Müslümanların artmasıdır. Şair dua beyitlerinin arasına aşağıda verdiğimiz fahriye beyitlerini de koyar:

Mazhar-ı ihsānuñ olmuşdur **Muhammed** serverā

Nola olsa midhātüñle dā'imā raṭbū'l-lisān

Çün ider şîrîn edâlarla hemîşe vaşfuñı

Dā'imā olur zebân-ı ḥāmesi 'azbū'l-beyān

Şekker-i şükruñ neyistānında şekker-ḥā olur

Ḥāmesi tūṭî-şîfat olsa nola şîrîn-zebān

Zer gibi ḥālîş-ayār oldur ḥulûş-ı ḳalb ile

Ġill ü ğışdan şāf ü pāk olur olursa imtiḥān

Sâmih kasidesine dönemin padişahı Abdülaziz Han'ı (1861-1867) methederek başlar. Allah, dinini nusretle ihya etmeyi dilemiş ve Abdülaziz Han'ı halka ihsan eylemiştir. Bütün âlem dert ve helâkn esiriyken Allah'ın inayetiyle gelen padişah makdemiyle halka şifa bahşetmiştir. O yüce himmetli, muazzam padişah, lütuf elini halkına gölgelik yapmıştır. Şairin hamdettiği bir konu Abdülaziz Han'ın nusret ve selamet rüzgârının esmesiyle âlem gülşenine tazelik gelmesidir. Padişahın gelmesiyle mülk aynasının üzerinde hiçbir toz kalmamış, gam ve tasa giderek âlem parlaklık kazanmıştır. Abdülaziz Han'ın müceddid olduğuna hiçbir şüphe kalmamıştır. Müceddidliğinin delilleri ise şahit olunun halleridir. Şâhın adaletinin gücü karşısında zulüm ve şer, korkusundan yokluğa karışmıştır. Zamanında kimsenin aklına fitne gelmezken Sırbistan tuğyana cesaret eylemiş, güzel bahtlı Sultan Abdülaziz Han da bu işi halletmesi için Üsküp Valisi Mustafa Paşa'ya emretmiştir.

Vezirlerin veziri Mustafa Paşa Sırp meselesini halletmek için emir almış, padişah tarafından kumandan tayin edilmiştir. Mülkün, tedbir eline emanet edildiği paşa, kılıcını eline almadan düşman itaat eylemiştir. Kahraman kumandan aldığı tedbirler sayesinde birkaç ay içinde Sırp meselesini kolaylıkla halletmiş, Sırp da bunun karşısında nedamet eylemiştir. Böylece Belgrat kalelerinde halk, düşmandan korkmadan, emin olarak rahat yaşamışlardır. Şefkat madeni Mustafa Paşa hedefe uygun tedbirler ve doğru düşüncelerle ehl-i imanın yerlerini selamet mekânı eylemiştir. Şairin hamdettiği diğer bir konu da paşanın gayretiyle dert ve sıkıntının dünyadan bertaraf olmasıdır. Paşa bu hizmetiyle bulunduğu makamı süslemiş, devlet erkânının şükretmesine vesile olmuştur. Gördüğü bu hizmetle devlet erkânının iftiharını olan paşanın nâmı yücelik divanının, huyu ise kemal ve fazilet mecmuasının başlığıyken yaradılışı da "dîbâce-pîrây-ı fetânet" olmuştur. Emirlerini yerine getirmekte kader, hükümlerini icra etmekte kaza sürat eylemişlerdir.

Kasidelerde şairler memduhu birçok sıfatla tavsif ederler ve onları dinî kişilere benzetir, tarihî ve mitolojik kahramanlarla kıyaslar ve memduhun üstünlüğünü savunurlar. Sâmih de Mustafa Paşa'yı "vezîr, müşîr, dilîr, müdür, muhterem, din-perver..." gibi sıfatlarla tavsif eder ve zâtını Hz. Ali'ye, hayatını da Hz. Ebubekir'e benzetir. Sâmih, Mustafa Paşa'nın âlemlerin iftiharını Hz. Muhammed ile aynı adı taşıdığını da ifade eder.

Sâmih daha sonra Mustafa Paşa'nın akıl, fikir ve düşüncesinin övgüsüne geçer. Feleğin dönmesi daima paşanın düşünce ve kastı üzerinedir. Zâtî düşünce ve aklın isnadının süsleyicisi, dergâhı hikmet ehlinin sığınağıdır. Hak, bilgi tahtını onun zâtıyla süslemiştir. Paşanın eşi benzeri bulunmayan zâtı, şan ve şeref hazinesine sahiptir ve o, varlığın ıslah nüshasının düzenleyicisidir.

Kasidede memduhun methedildiği bir diğer yön de cömertliğidir. Allah onun kapısını, bütün halkın ihtiyacını gördüğü yer haline getirmiştir. Klasik Türk şiirinde cömertlik söz konusu olduğunda kıyas unsuru olarak Hâtem-i Tayî kullanılır. Divan şairlerinin kasidelerde "Tay" kelimesi üzerinden yaptıkları kelime oyununu Sâmih de yapmıştır. Hâtem, Tay kabilesinden olduğu için Hâtem-i Tayî diye ünlenmiştir. Tay kelimesi "dürüp bükme, sarma, katlama, silme, kazıma" anlamlarına gelir. Şairler bu iki anlamı kullanarak tevriye yaparlar. Cömertlik bahis konusu olduğunda Mustafa Paşa Hâtem-i Tayî'nin nâmını siler atar. Cömertlik ve ihsanı Allah ona tabiat olarak ihsan eylemiştir:

Tayy olur nâmı **sehâvet** mebhâşında **Hâtemüñ**

Cüd u ihsânı Hüdâ aña tabî' at eyledi

Sâmih, memduhun cesaret ve kahramanlığını göstermek için Paşa'yı İran mitolojik kahramanı Rüstem'le kıyaslar ve paşanın ondan üstün olduğunu söyler. "Eski şiirimizde kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Nerimân'ın torunu ve Sam'ın oğlu olan Sicistân ve Seyistân hükümdarı Zâl'in oğludur." (Pala, 2003:395). Mustafa Paşa şecaat arsasında öyle bir at binicisidir ki Rüstem, Paşa'nın atının nalının altında merhamet ve himayesine sığar.

Paşanın selametle avdeti ve Sırp meselesini çözmesi halk için mutluluk bayramı olmuş, halk tehniye yani "Hoş geldin!" demek ve paşayı tebrik etmek için ileri atılmıştır. Paşanın kudûmu ve adalet gölgesiyle halk mesrur olmuş, istirahat eylemiştir.

Sâmih 39. beyitle fahriye bölümüne geçer. Şair fahriyeye geçmeden önce methiyesindeki kusuru feleğe yükler. Takatsizliğini, gam hazinesine esir olduğunu, sıkıntısını kısacası hasb-i hâlini üç beyitte şöyle açıklar:

Çok kuşur itdüm şenâ vü medhüñde âşafâ

Gerçi evşâfuñ Te'âlâ bî-nihâyet eyledi

Ben yine medhüñde itmezdüm kuşur ammâ felek

Cevr-i bâ-ħusbâni ħırmen-süz-ı t̄âkât eyledi

Mübtelâ-yı deyn idüp itdi esir-i genc-i gam

Nağd-i vaqt-i 'ayşumu berbâd-ı đacet eyledi

Sâmih fahriyesinde kendi sözlerini mucizeye benzetir. Hak, şairin feyz dolu gönlünü belagat madeni yapmıştır. Şair, nazmın cihan süsleyen güneşi olunca o güneşin ışığı mana âlemine nur saçar. Eda ve şiveyi Sâmih'in düşünce güzeli öğretmiş, şairlik yaradılışından cihan tazelik kazanmıştır. Sâmih fahriyesinde kendini ünlü şair Hassan ile mukayese eder. Hassan, "Peygamberimiz zamanında yaşamış bir şairdir. Peygamberimiz onun için mescide bir minber yaptırmıştı. Hassan (633-680) oraya çıkar, müşrikleri yerip peygamberimizi överdi. Peygamberimiz ona 'Ruhul-kudüs (Cebraîl) sana yardım etsin.'

diye duâda bulunmuş.” (Pala, 2003:206). Sâmih’in şairlik yaradılışı Hassan’ın ününü unutturmuş, şöhreti ise geçmiş eserleri kaybettirmiştir. Gönül sultanı fesahat tahtını süsleyince nazm ülkesi tenafürden kurtulmuştur. Şairin fahriyesindeki iddialarının doğruluğunun hücceti kasidesi, mazmununun şahidi de gazelidir. Sâmih kaside ve gazelini sanatı için şahit kılar ve şu beyitle tegazzül bölümüne geçer:

Bu kaşîde hüccetümdür müdde‘âmuñ şıdkına

Bu ğazel ‘adl üzre mazmûnun şehâdet eyledi

Kasidenin tegazzül bölümünde beş beyitlik rindâne bir gazel yer almaktadır. Gazelin muhtevası aşk, sevgili ve aşkın şair üzerindeki etkisidir. Şûh sevgili aşığın sabır ve rahatını yağmasıyla yerle bir ettiğinden “harâmî-zâde”ye benzetilir. Sevgili, ağyarı her zaman visal meclisinde mahrem ederken âşığına firkat kadehi sunmuş ve onu ayrılık sarhoşu etmiştir. O zalim sevgili önce nezaketle vefa saçının ucunu göstermiş sonra da cefa yüzünü sunmuştur. Güzellik hakanının gözü fitne mülkünü alırken, gamzesi güzellik ülkesini teshir eder. Bunun üzerine şair gururlu sevgiliyle vuslat gününde yalnız kalma ümidini yitirir. Tegazzül bölümünden sonra aşağıdaki beyitle şair dua ve avdet için tarih düşmeye geçer:

İrdi pâyâna kaşîde hem ğazel nazm-âverân

Söz hitâmında du‘âyı hüsn-i ‘âdet eyledi

Sâmih’in Sultan Abdülaziz için duası, tahtında ber-karar olmasıdır. Çünkü padişah şer ve fesadın son bulmasını sağlamıştır. Mustafa Paşa için duası, ömrünün uzun olmasıdır. Çünkü paşa Sırp’ın ıslahında çok fazla gayret göstermiştir. Şair aşağıdaki son beyitle Mustafa Paşa’nın kudûmuna 1279 tarihini düşer:

Çıkdı bir târih hâmem söyledi müjde diyü

Muştafa Paşa-yı ‘âlî-nâm ‘avdet eyledi

Yukarıda da görüldüğü gibi Hocazâde Mehmet Efendi kudûmiyesi padişaha, yani Sultan Ahmet Han’a, Sâmih ise Müşir Mustafa Paşa’ya sunmuştur. Mehmet Efendi’nin kasideyi sunuş amacı “şehir teşrif” iken Sâmih’in sunuş sebebi “seferden dönüş”tür. Mehmet Efendi kudûmiyesinde sultanın önce Edirne’ye sonra da İstanbul’a gelişini “tasvir ve tahkiye” ağırlıklı işlemiştir. Sultan Ahmed’in Edirne’de neler yaptığını, nerelere gittiğini, teşrifıyla neler olduğunu anlatmıştır. Edirne’den sonra İstanbul’a teşrifini ve özellikle devlet ricalinin ve halkın coşkusu, düzenlenen şenlikleri teşbih, mecazlarla tasvir etmiştir. Sâmih ise kudûmiyesinde yer yer seferden dönüşün etkilerini anlatsa da daha çok methiye yolunu izlemiştir. Mehmet Efendi’nin kudûmiyesinde sultanın hem Edirne’ye hem de İstanbul’a teşrifıyla ilgili herhangi bir tarih yoktur. Sâmih ise Mustafa Paşa’nın Sırp meselesini halledip gelmesine kasidenin son beytinde tarih düşmüştür.

Kudûmiyelerin Muhteva Özellikleri	Mehmet Efendi	Sâmih
Sunulan Kişi	Sultan Ahmed Han	Mustafa Paşa
Sunuş Sebebi	Şehir Teşrif	Seferden Dönüş
Makdem Şehri	Edirne ve İstanbul	İstanbul
Kudûmiye Tarih	-	1279/1863

Ağırlıklı Üslup	Tasvir ve Tahkiye	Methiye
-----------------	-------------------	---------

Tablo 2

3. Metinler

Kaşîde-i Şeyhü'l-islâm Muhammed Efendi Berây-ı Sultân Ahmed Hân

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Hayr-mağdem merhabâ ey dâver-i devr-i zamân

Âfitâb-ı tal' atuñla oldı nûrânî cihân

Zulmet-i firqatde ' âlem bî-ser ü sâ mân iken

Çeşme-i ' aynü'l-hayât-ı vuşlatuñ oldı ' ayân

Nice demlerdi ki gözlerdük ğubâr-ı mağdemüñ

Ruşen itdi didemüz ol tütüyâ-yı çeşm-i cân

Çıkdı istikbâlüne iqbâl ile ' âlem şehâ

Pâyüñe yüz sürdiler ' izzetle a' yân-ı zamân

Yerde buldı gökde ararken felek mihr ü mehi

Gördi çün iki rikâb-ı dür-nişânuñdan nişân

Câmı geldi yerine şehrüñ kudûmuñla yine

Rûhısın sen ' âlemüñ âfâka ahkâmüñ revân

Oldı lertzân bîd-veş diller firâkunla senüñ

Bâğ u râğa uğradıkda berg-i rîzân-ı ğazân

Ħamdülillâh şimdi nisân-ı şehâb-ı lütf ile

Bâğ-ı kalbün oldı her bir güşesi bir gülsitân

Eyleyüp ‘azm-i diyâr-ı Edrine ey şâh-ı dîn
Devlet ü iqbâl ile egleñdüñ anda bir zamân

Virüp ol taht-ı kadîme maqdemüñ tâze şeref
Oldı âbâdân kudumuñla o köhne hânedân

Nola sa‘d olursa ol şehre duhûlüñ yümn ile
Toğrı beytullâha indüñ ey güzîn-i dâverân

Eyleyüp câmi‘leri ihyâ edâ-yı farz ile
Şu gibi her cum‘ada bir câmi‘e oldun revân

Çande olursañ idersin çünki bir ma‘bed binâ
Yapduñ ol dâr-ı sa‘âdet içre bir mescid hemân

Cüy-i Tunca aqdı pây-ı kâmet-i dil-cüyuña
Çayıguñ üstinde anuñ oldı bir taht-ı revân

Şafha-i şahın-ı serâyuñda o cüy-ı hoş-nümâ
Bir gümüş cedvel çeküp sîm-i müzâb itdi revân

Şayd-gâhında idüp seyr ü şikâr ol kişverüñ
Çalmadı bir güşe-i zîbâsı kim ola nihân

Zâhirâ ‘azm-i şikârı aşikâr itdüñ velî
Fi’l-ħaķîķâ eyledüñ qaşd-ı şikârı zâhirâ

Şûretâ geşt ü güzâr itdüñ egerçi ‘âlemi
Dâd-ħâhı diñlemek qaşd eyledüñ andan hemân

Başmamışdı nice demlerdi o zîbâ kişvere
Pây-ı rahş-i âsumân-naķş-ı hidivân-ı zamân

Başıcağ ol mülke devletle semend-i himmetüñ

Nağş-i na' lüñ eyledi rüy-ı zemîni âsumân

Oturup iclâl ü devletle beş ay ol beldede

Şeş-cihetden geldi cem' oldı cünüd-i bî-gerân

Soñra da şehr-i Geliboluya iğbâl eyleyüp

Eyledüñ ol âşiyân-ı feth ü nuşrı âsitân

Soñra devlet ile Kilid Bağrı seyrân eyleyüp

Eyledi miftâh-ı cüduñ feth-i bâb-ı bağr ü kân

Fitne-i Ye 'cüc-ı küfr için urur sedd-i sedîd

Oldı manzûruñ nice muğkemdür ol dâr-ı emân

Eyleyüp evc-i burûcı sağf-ı gerdüna ' urûc

Ğubbe-i çarğ-i felekden ğullesi virmiş nişân

Ol ğışar-ı üstüvârı seyreden ma' lûm olur

Dîn yolunda nice ğidmet eylemiş ' Oşmaniyân

Tağt-ı bağt üzre mekîn olsun eyâ sulţân-ı dîn

Olduğunca mazhar-ı ğufrân-ı Ğağğ ol serverân

Ol iki ğışn-ı ğaşînuñ emr idüp ta' mirine

Eyledüñ imdâd-ı dîn ey dâver-i devr-i zamân

İki günde yine ' avdet eyleyüp iğbâl ile

Sâye-i elţafuñ ol şehre itdüñ sâye-bân

Yazıcıoğlın ziyâret eyledüñ ikrâm ile
Âb-ı feyz ola revânından saña dâ'im revân

Çünkü eyyâm-ı vilâdetde ziyâret eyledüñ
Mevlid okutduñ kabûl ide Hüdâ-yı müste'ân

Yümn için sonra Süleymân Şâh-ı Gâzîye varup
Seyf-i fetḥ ü nuşreti kuşanduñ ey şâhib-kırân

Eyleyüp andan 'azîmet âsitân-ı devlete
Geldüñ İstanbula toğrı ey mu'în-ı râstân

Avladuñ şâhîn-i himmetle şehâ hân-zâdeyi
Beste-i fitrâk-ı lütf oldu yine ol nev-cüvân

Pâdişehler şayd-ı nahcîr eylemişler şayd ile
Avladuñ şâhîni sen ey şâhbâz-ı serverân

Semt-i istikbâle isti'câl idüp iqbâl-veş
Halk-ı 'âlem oldılar hep râh-ı hıdmetde devân

İtmege kuhl-ı cilâ-yı çeşm-i cân hâk-ı rehûñ
Nergis-âsâ yollara göz dikdi a' yân-ı zamân

Ḥamdülillâh kim gelüp ey dâver-i 'âlem yine
Rûşen oldu nûr-ı vechünle 'uyûn-ı dâ'iyân

'Âlimân-ı dîn olan dâ'iler ile cümleten
Yüz sürüp dâmânuña olduq qarîn-i 'izz ü şân

Menzil-i mâh-ı şeref oldu Küçükçekme bize
Kim görüñdi anda mâh-ı rûy-ı sulṭân-ı cihân

Ol gice bulup Şeref Dâvûd PâŐa menzili
Ol fezâda Ķondı cümle leŐker-i İslâmiyân

MaĶdem-i Őâĥ-ı cihâna cümle Őenlikler idüp
İtdiler peydâ o gice mûmlardan Ķadırân

Mumlar ile zeyn olup ordu-yı dil-cû ser-te-ser
Yir yüzinde âŐikâr oldu rusûm-ı aĶterân

Ķayr maĶdem dimek içün ey meh-i burc-ı Şeref
İtdiler gûyâ zemîne âsumândan rûŐenân

Ķünkü emrûnle Şehâ ol Şeb ĶerâĶân itdiler
Şanki geldi bir yire Şeb-ĶerâĶân-ı zamân⁶

Lâleler Őâĥn-ı Ķemenzâr içre meŐ' aller yaĶup
Oldılar ol leylede anlar daĶı âteş-feşân

Göklere irüp o gice ŐevĶden Şit ü Őadâ
Na' ra-i Ķop u tûfekden güm güm itdi âsumân

Ķal' a-i zûlmet-nümâ-yı fûrĶati fetĶ itmeĶe
Ol gice ĶalıŐdılar gûyâ cemî' -i ins ü cân

Őâm-ı vaŐl-encâm-ı hicri def' idüp sultân-ı ŐubĶ
Ķın ŐeĶerden ' arz-ı dîdâr itdi Őâĥ-ı Ķâverân

Dizilüp Şaflar alaylar baĶlanup tertîb ile
Cem' olup Ķayl-i beŐer gösterdi maĶŐerden nişân

⁶ Mısradâ bir hece eksiktir.

Ṭonanup elvān-ı bayrakla sipāh-ı şāh-ı dīn
Şaḥn-ı şahrā içre gūyā lālezār oldı ‘ayān

Surḥ u zerd ü al idüp dāmānını pervāz ider
Oldı pervāzisi anuñ şanki ṭāvūs-ı cinān

Sebzearı itdi tezyīn gūne gūne lāleler
Viridi rengārenk bayraqlarla ordudan nişān

Şaḥn-ı şahrāya yeşil maḥmil yapup ferrāş-ı şubḥ
İtdi pāy-endāz-ı esb-i dāver gibi sitān⁷

Bağladı şaflar dıraḥtān-ı çemen şaf saf ṭurup
Sāye şalar diyü bāğa ol ḳad-i serv-i revān

Maḳdem-i sulṭān-ı devrāna nisār olsun diyü
Dökdi varın rāh-ı gülzāra nihāl-i ergavān

Ṭaḳınup ṭiğ-i zümüröd-fāmı süsenlerine
Aldılar debbūs lar dūşa mişāl-i çāvuşān

Altun üsküf başda destinde zümürüdden ‘aşā
Oldı zerrīn saña derbān ey şeh-i sāmī-mekān

Açdı zanbaḳ aḳ sancaqlar livā-yı şubḥ-veş
Rāyet-i feth āyetüñ şevḳiyle ey şāh-ı zamān

Tūğ-ı şāhı ḳad çeküp açıldı şaḥn-ı bāğda
Şanki çözdü perçem-i tūğūñ şabā olup vezān

7 Vezinde aksama vardır.

Mâ-ḥaşal bu vech ile zînet bulup şaḥn-ı zemîn
Maḳdemûñ şevḳiyle ṭonandı şehâ ehl-i zamân

Yüz ṭutup 'âlem serâ-yı devlete iḳbâl ile
Baḳdılar kim gün gibi ṭoĝa şehenseh-i cihân

Şâh-ı şâhân-ı zamân ḥâḳân-ı İskender-nişân
Ya' ni kim Sulṭân Aḥmed Ḥân-ı gerdûn-âsitân

Ola hem-vâre sipihr-i devlete mihr-i münîr
Âfitâb-ı ṭal' atinden ola nûrânî cihân

Ḥalk iderken maṭla' -ı bâb-ı hümâyûna nazâr
Âfitâb-ı 'âlem-ârâ gibi ṭoĝdı nâgehân

Nûr-baḥş olup cemâl-i bâ-kemâli 'âleme
Virdi pîşânisi tâb-ı mihr-i enverden nişân

Yayılup nûr-ı sürûr âfâḳa rûyından yine
Zulmet-i endûh u mihnet oldu şeb gibi nihân

Aḳlar geymiş ser-â-pâ mâh rûyi berḳ urup
Nûrdan bir cism-i pâke dönmüş ol mihr-i cihân

Ol elif ḳadd çün selâma egdi başın lüṭf ile
Ḳarşusunda lâma döndi ḳâmet-i islâmiyân

Ḥâk-i pâyinde gidüp erkân u a' yân cümleten
Geldi vaḳt-i zührede virdi serâya 'izz ü şân

Mihr irdikde maḥall-i istivâya gün gibi
Müstevî oldu serîrinde şehenseh-i zamân

Yolda a‘yānı rikābıyla müşerref eyleyüp
Bu kemīne bendesinde itdi lütfi hem-‘inān

Gūş-i hūşum sözleri dürrine olmuşken şadef
‘Arz-ı İslām eyledi bir kāfir anda nāgehān

Maḥzarında dīn-i islāmı aña telķin idüp
Tūl-i ‘ömr ü devleti için du‘ā itdüm hemān

Ol şehenşeh-i cihān için uğur tutduk eli
Dā’imā devrinde arta zümre-i imāniyān

Çün der-i dār-ı sürūra geldi ‘izz ü şān ile
İtdi fermān-ı du‘ā ol dāver-i şāfī cān⁸

Tūl-i ‘ömr ü devletiyçün eyledük anda du‘ā
Umarız ola qarīn-i da‘vet-i kerrūbiyān

Şıdķ-ı niyyet şāhibidür çünki ol sulṭān-ı dīn
Müstecāb ide du‘āmuz ḥālīķ-ı kevn ü mekān

Maḥzar-ı ihsānuñ olmuşdur MUḤAMMED serverā
Nola olsa midḥatūñle dā’imā raṭbū’l-lisān

Çün ider şīrīn edālarla hemīşe vaşfuñı
Dā’imā olur zebān-ı ḥāmesi ‘azbū’l-beyān

Şekker-i şükrūñ neyistānında şekker-ḥā olur
Ḥāmesi ṭūṭī-şifat olsa nola şīrīn-zebān

⁸ Mısrada bir hece eksiktir.

Zer gibi hâliş-‘ ayâr oldur hulûş-ı kalb ile
Gıll ü gışdan şâf ü pāk olur olursa imtihân

Dâ ’imâ âb-ı hayât-ı zindegânî nûş idüp
Devlet ü iqbâlûñ artup ola ‘ömrûñ câvidân

**Kaşîde vü Târîh-i ‘Avdet-i Sa‘d-Menkabet-i Kumandân ü Vâlî-i Eyâlet-i Üsküb Hazret-i
Muştafâ Paşa “Mâyürîdü Mâ Yeşâ” Ez-Mes’ele-i Şırb Der-Medîne-i Prizren**

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Dîni nuşretle Hüdâ ihyâ irâdet eyledi
Hazret-i ‘Abdul‘azîz Hâna ‘inâyet eyledi

‘Âlem olmuşken esîr-i pister-i derd ü helâk
Mağdemi el-hağ devâ-bağş-ı ifâkat eyledi

Ol şehenşeh-i mu‘azzam ol şeh-i vâlâ-himem
Dest-i lütfın sâyebân-i ra‘iyyet eyledi

Bâd-ı naşr u fevz itmekde bihamdillâh vezân
Gülşen-i ‘âlem zihî kesb-i tarâvet eyledi

Kalmadı âyîne-i mülk üzre âşâr-ı gubâr
Revnağın buldı cihân def‘-i küdüret eyledi

Kalmadı şübhe müceddid oldığın ol Hüsrevin
Ân-be-ân meşhûd olan hâlet delâlet eyledi

Tâb-ı ‘adlinden o hâkânûñ ‘adem-âbâda dek
Zulm ü şer bîm ü hirâsından ‘azîmet eyledi

Yādına gelmez zamānında fiten bir kimsenün
Gerçi Şırbistān tuğyāna cesāret eyledi

Kār-fermā bir verzīrine o şāh-ı nīk-baht
Bu işin itmāmını emr ü işāret eyledi

Ol vezīrin eyleyüp ya‘ nī ḳumandān-ı cünūd
Seyf der-ḳabz olmadın düşmān itā‘ at eyledi

Bir vezīrdir kim vezīr ammā vezīr ibn-i vezīr
Haḳ yed-i te‘dībine mülki emānet eyledi

Hem vezīr ü hem müşīr ü hem dilīr ü hem müdür
Haḳ bu evşāfı aña ancak ‘ināyet eyledi

Nām-daş-ı mefḥar-ı ‘ālem ḥidīv-i muḥterem
Zātı Ḥaydar sīretin Şiddīḳ-ḥaşlet eyledi

Ol ḳumandān-ı şecā‘ at-iḳtirānun himmeti
Şırb-ber-Şırb iş için kesb-i suhūlet eyledi

Gördi tedbīr-i dilīr-i āsafı kennāz-ı Şırb
Der-‘aḳab irsāl-i esfār-ı nedāmet eyledi

Ḥamd ola ol ḡā‘ ile dünyādan oldu ber-ḫarāf
Ol vezīr-i dīn-perverdür ki ḡayret eyledi

Nice yıldur ki ahālī-i ḳılā‘ -ı Belgrad
Ḥavf-ı düşmāndan ne ārām ü ne rāḫat eyledi

Maḫz-ı re‘y-i şā‘ibindendür o kân-ı şefḳatiñ
Ehl-i imān yerlerin cāy-ı selāmet eyledi

Kârı bu emr-i 'azîmüñ çend-mâh içre hemân

Ol ĥidivüñ himmetiyle ĥüsn-i ĥâyed eyledi

Mevķi' -i taĥsini tezyin eyleyüp bu ĥidmeti

Şükr ü sâbâşın bütün erkân-ı devlet eyledi

Nice erkân itmesün zâtıyla lillâh iftiĥâr

Kimdür âyâ dîn ü mülke böyle ĥidmet eyledi

Zâtını himmetle kıldı maĥla' -ı nazm-ı şenâ

Nâmını ser-levĥa-i dîvân-ı rıf' at eyledi

Ṭab' ını ser-nâme-i mecmu' a-i fazl ü kemâl

Ĥulkını dîbâce-pirây-i feĥânet eyledi

Her ne emr itse ĥader îfâsına eyler şitâb

Her ne ĥükm itse ĥazâ icrâya sür' at eyledi

Nazra-i ulâda eyler cevher-i ferdi dü-nîm

Ĥikmet-i Ĥaĥ ' aĥl ü fikrin cây-ı ĥayret eyledi

Yüz koyup ĥâk-ı derinde i' tirâfa Bû ' Alî

Da' vi-i ĥikmetde izĥâr-ı nedâmet eyledi

Re 'y ü ĥaşdı üzredür devri sipihrüñ dâ 'imâ

Emrine sükkân-ı heftümîn iĥâ' at eyledi

Zâtıdur pirâye-baĥş-ı mesned-i re 'y ü ĥired

Dergehin Bârî melâzz-ı ehl-i ĥikmet eyledi

Āsitānın kıldı Hāḫḫ ḥācēt-revā-yı hās u ‘ām
 Āstīn-i ekremin ceyb-i semāhat eyledi

Ṭayy olur nāmı seḥāvet mebhāşında Hātemūñ
 Cūd u iḥsānı Hūdā aña tabī‘ at eyledi

Āşafā bende-nüvāzā serverā dād-āverā
 Zātuñı mevlā medār-ı kār-ı devlet eyledi

Sensin ol destūr-ı ‘ālī-menḳabet kim tā ezel
 Hāḫḫ serīr-i dānişi zātuñla zīnet eyledi

Sensin ol eşheb-süvār-ı ‘arşa-i şecā‘ at kim
 Zīr-i na‘l-i esbüñe Rüstem deḥālet eyledi

Sensin ol şīrāze-bend-i nüşha-i ıslāḥ-i kevn
 ‘Aḳluñı Feyyāz miftāḥ-ı dirāyet eyledi

Gevher-i nā-yāb-ı zātuñ ile pür-zerrīn yine
 Hā‘iz-i gencīne-i şān ü şerāfet eyledi

Ġurre-i ğarrā-yı yümñ-i ‘avdetūñ ey mihr-i şān
 Hep görenler ḫaḳ bu kim ‘īd-i meserret eyledi

Geldi paşamız biḫamdillāḥ selāmetle diyü
 Birbirin ḫaḳ tehniye itmekde sebḳat eyledi

Nice mesrūr olmasun ‘ālem ḳudūmuñdan senün
 Sāye-i ‘adlūñde herkes istirāḫat eyledi

‘Afvuña maġfūr olup böyle perişān-zihn iken
 Hāme evşāfuñda bir ḳaç söz kitābet eyledi

Çok kuşur itdüm şenâ vü medhüünde âşafâ

Gerçi evşâfuñ Te'âlâ bi-nihâyet eyledi

Ben yine medhüünde itmezdüm kuşur ammâ felek

Cevr-i bâ-ĥusbânı ĥirmen-süz-ı tākāt eyledi

Mübtelâ-yı deyn idüp itdi esir-i genc-i ģam

Naĥd-i vaĥt-i 'ayşumu berbâd-ı zâcret eyledi

Yohsa ben bir şâ'ir-i mu'ciz-beyânım kim benüm

Ĥaĥ dil-i pür-feyzümi kân-ı belâgat eyledi

Ben o ĥurşid-i cihân-ârâ-yı nazmum pertevüm

'Âlem-i ma'nâyı pür-nür ü izâ'et eyledi

Şâhid-i endişem öğretti edâ vü şiveyi

Şüh-ı tab'umdan cihân kesb-i terâvet eyledi

Ĥüsn-i tab'um şit-i Ĥassânı unutturdı benüm

Şöhretüm âşâr-ı eslâfi izâ'at eyledi

Ziver-i taĥt-ı feşâĥat olalı sultân-ı dil

Kişver-i nazmum tenâfürden berâ'at eyledi

Bu ĥaşıde ĥüccetümdür müdde'âmüñ şıdĥına

Bu ģazel 'adl üzre mazmûnun şehâdet eyledi

Şabr u sâmânum amân bir şüh ģâret eyledi

Ol ĥarâmî-zâde baĥ baña ne ĥâlet eyledi

Eyleyüp ağyārı her dem maḥrem-i bezm-i viṣāl
 ‘Āşıkın sermest-i hicr ü cām-ı firqat eyledi

Gösterüp evvel nezâketle ser-i zülf-i vefâ
 Soñra ol zâlim cefâ rûyın irâ’et eyledi

Çeşmi ol ḥākân-ı ḥüsnüñ aldı mülk-i fitneyi
 Ğamzesi teşhîr-i büldân-ı melâḥat eyledi

SÂMİHÂ ol yâr-ı naḥvet-perverün bî-çâre dil
 Rûze-i vaşlın taḥalliden ferâgat eyledi

İrdi pâyâna kaşide hem ğazel nazm-âverân
 Söz ḥitâmında du‘âyı ḥüsn-i ‘âdet eyledi

Ber-ḳarâr itsün Ḥudâ taḥtında şâh-ı a‘zamı
 Gerdiş-i çarḥ-ı fesâd ü şer sükûnet eyledi

‘Ömrin efzûn ide ol destûr-ı zî-ḳadrüñ daḥı
 Şırbuñ ıslâhında bezl-i sa‘y ü miknet eyledi

Çıkdı bir târiḥ ḥâmem söyledi müjde diyüp
 Muştafâ Pâşâ-yı ‘âlî-nâm ‘avdet eyledi

Sene 1279

Nazmühâ ve raḳamuhâ el-faḳîrû’l-ḥaḳîr ilâ keremi rabbü’l-ḳadîr Naşûḥî-zâde ḥafîdi
 merḥûm veḳâyî‘ kâtibi İbrâḥîm İffet Efendi ḥafîdi Es-seyyid Muḥammed Sâmiḥ İbn-i
 Çāvûş-zâde Muḥammed ‘Azîz el-müderresi be-dârü’s-salṭanatü’s-seniyye el-müvellâ-
 ḥilâfeti be-medîneyi Prizren gaferahüm.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı içerisinde yer alan edebî türlerden biri de kudûmiyelerdir. Kudûmiyelerin ilk örneklerine 14. yüzyılda rastlanmaktadır. 15. ve 16. yüzyıllarda çeşitli şairler tarafından bu türde örnekler verilmiş, tür asıl gelişimini ise 18. ve 19. yüzyılda göstermiştir. Kudûmiyeler genellikle şairler

tarafından din veya devlet büyüklerinin seferden dönmesi veya bir şehre teşrifini kutlamak, onları övmek amacıyla yazılan şiirlerdir. Bu çalışmada 17. yüzyıl şairlerinden Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin ve 19. yüzyıl şairlerinden Sâmih'in kudûmiyeleri mukayeseli olarak incelenmiştir. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin eserini Sultan I. Ahmed'in 1021 (1612/1613) yılında Edirne'ye teşrif ettiğinde, Sâmih'in ise kasidenin sonundaki tarih beytinden 279 (1863) yılında yazdığı anlaşılmıştır. Her iki şairin kudûmiyesi de kaside nazım şekliyle ve remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin 83 beyitlik kudûmiyesinde "mürdef" kafiye, Sâmih'in 57 beyitlik kasidesinde ise mü'esses ve mücerred kafiye görürüz. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kudûmiyesi klasik Türk edebiyatı kaside nazım şeklinde gördüğümüz bölümleri ihtiva etmemektedir. Sâmih'in kudûmiyesi ise "methiye, fahriye, tegazzül ve dua" bölümlerinden oluşmaktadır. Her iki şairin de kudûmiyeye verdikleri başlık kasidenin muhtevasına gönderme yapar.

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kudûmiyesi I. Ahmed'in Edirne'ye teşrifi ve İstanbul'a dönüşü üzerine, Sâmih'in kasidesi ise başlıkta belirttiği gibi Mustafa Paşa'nın Sırp meselesini halledip seferden dönüşü üzerine yazılmıştır. Muhammed Efendi'nin eserinde Sultan Ahmed Han'ın Edirne şehrine gelişi ve ayrıca İstanbul'a tekrar dönüşü istikbal edilirken Sâmih'in eserinde Mustafa Paşa'nın seferden İstanbul'a dönüşü kutlanmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi kudûmiyesinde ağırlıklı olarak "tasvir ve tahkiye" üslubunu kullanarak Sultan I. Ahmed'in Edirne'ye gelişi, burada yaptıkları ve tekrar İstanbul'a dönüşünü anlatır. Şair, sultanın nerelere gittiğini ve neler yaptığını tasvir ederken aynı zamanda sultanı metheder. Sâmih ise kudûmiyesinde ağırlıklı olarak divan şiiri methiye geleneği anlayışıyla Mustafa Paşa'yı över. Şair, kudûmiyesinde methiye ile birlikte seferden muzaffer olarak dönüşün halk üzerindeki etkisini de vermeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Akkuş, Metin (1993). *Nefî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Aydemir, Yaşar (2004). Methiye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 29, S. 410-411). Ankara: TDV.
- Çalışkan Nurettin & Ünal, Mehmet (2018). Mehmet Sâmih'in Üsküp Valisi Müşir Mustafa Paşa Medhiyesi Bağlamında Bir Tarihi Dönem İncelemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11/61, 64-75.
- Çiftçi, Ömer (1996). *Fatîn Davud Hâtimetül-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Yayınları.
- Ertuğrul, Züleyha Nurgül (2018). *Klasik Türk Edebiyatında Kudûmiye*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İnal, İbnü'l Emîn Mahmud Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri III*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (2003). Mehmed Efendi Hocazâde. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 28, S. 452-453). Ankara: TDV.
- Kocakaplan, İsa; Gökalp, Haluk; Aça, Mehmet (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Küçük, Sebahattin (2018). *Bâkî Divanı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01.01.2018).
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî 5*, (Haz: Nuri Akbayar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Odabaşı, Mhrican (2009). *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

- Ölmez, Ahmet (1996). *Behçeti Hüseyin Efendi Divan (Hayatı-eserleri ve Divanının Tenkidli Metni)*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Sami, Şemseddin (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tuğluk, Halil İbrahim (2010). Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, 41-68.
- Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*, (Haz: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Ankara: Bizim Büro Yayınları.